

odgovor aktualnom izazovu u proizvedenoj zajednici, republikanskom idealu skladnog jedinstva različitosti.

U svojevrsnom zaključku knjige Bauman promišlja, uz poeziju i povijest, društvenu ulogu sociologije. Idealnu poziciju društvenog znanstvenika i znanstvenice vidi u duhovnom egzilu, na raskršću kultura, jezika i paradigmi. Za uspješno funkcioniranje sociologije potrebno je imati dovoljno vremena i dovoljan odmak od društvenog konteksta. Umjesto starog razlikovanja konformizma i zastranjenja, odnosno djelovanja koje ide u korist sustava i onoga što ga transformira, u novim uvjetima globaliziranog kapitala sociologija treba razlučiti tko je odgovoran za što: »Moć globalne elite počiva na njenoj sposobnosti da pobjegne od lokalnih obveza, a globalizacija je namijenjena upravo tome da se izbjegnu takve nužnosti, da se zadaće i funkcije podijele tako da se na leđa lokalne vlasti, i samo nje, svali uloga čuvara zakona i (lokalnog) reda« (str. 182). U takvoj situaciji, zadatak sociologa jest uspostavljanje »veze između objektivnih nevolja i subjektivnog iskustva« odnosno »*prosvječivanje s ciljem postizanja razumijevanja među ljudima*« (str. 205). Otkrivanje društvenih problema neće ih riješiti, ali je korak k tomu, tvrdi Bauman.

Tekuća modernost je teorijsko djelo i dovoljno opsežan uvod u ostatak Baumanova teorijskog opusa, još uvijek najvećim dijelom neprevedenoga na hrvatski jezik. Samim time, knjiga će biti od iznimne koristi ponajprije studentima i studenticama viših godina društve-

nih znanosti, ali i znanstvenoj zajednici zainteresiranoj za suvremene sociološke teorije. Ova će im knjiga poslužiti kao vrijedan impuls konceptualnoj reorganizaciji shvaćanja društvenog svijeta i kao osuvremenjeno objašnjenje društvene uloge sociologije.

Matko Sorić
Zadar

DOI: 10.5613/rzs.42.1.7

David Hesmondhalgh, Sarah Baker
Creative Labour: Media Work in Three Cultural Industries

London – New York: Routledge, 2011, 265 str.

Nakon podulje istraživačke nezainteresiranosti za položaj zaposlenih u kulturi, kulturnim i kreativnim industrijama u posljednjih se desetak godina pojavio veći broj radova posvećenih položaju kulturnih radnika/ca. Kad je riječ o anglosaskoj produkciji, možemo izdvojiti knjige Marka Banksa *The Politics of Cultural Work* iz 2007. godine, Andrewa Rossa *No-Collar: The Humane Workplace and Its Hidden Costs* iz 2003. godine i njihove kasnije radove, te tekstove Angele McRobbie, Rosalind Gill i Andyja Pratta. Tim se radovima pridružuje i knjiga *Creative Labour: Media Work in Three Cultural Industries*, posljednja knjiga sociologa kulture i medija sa Sveučilišta u Leedsu

Davida Hesmondhalgha, voditelja Instituta za komunikacijske studije, i Sarah Baker, predavačice kulturne sociologije sa Sveučilišta Griffith u Australiji. Hesmondhalgh se u prijašnjem radu doticao pitanja rada u kulturnim industrijama kao npr. u obama izdanjima knjige *The Cultural Industries* (2002, 2007), ali ne u ovom opsegu. Ključno istraživačko pitanje na koje Hesmondhalgh i Baker žele odgovoriti glasi »Kakve tipove iskustva pružaju poslovi u kulturnim industrijama svojim radnicima/ama?«. U pokušaju odgovora na to pitanje strukturirali su knjigu u dva dijela od kojih je prvi posvećen teorijskoj sintezi, dok je drugi empirijska studija zaposlenih u trima kulturnim industrijama (izdavaštvu časopisâ, glazbenom izdavaštvu te televizijskoj industriji). Kulturne su industrije odabrane po ključu različitih logika kulturne proizvodnje koju je razvio Bernard Miége, a unutar svake industrije odabrana su po tri žanra iz kojih su birani ispitanici/e. U empirijskom dijelu studije predstavljena je analiza podataka dobivenih u istraživanju u kojem su korištene dvije metode istraživanja: metoda dubinskog intervjua sa 63 zaposlenih u spomenutim trima kulturnim industrijama te metoda promatranja sa sudjelovanjem koja je primijenjena u jednoj od istraživanih televizijskih kuća u kojoj je Sarah Baker boravila četiri mjeseca. U obradi podataka korišten je NVivo softverski paket, a šifrirani popis intervjuiranih priložen je u Dodatku knjige.

U prvom dijelu knjige ponuđena je sinteza teorijskih i konceptualnih

debata o kreativnom (plaćenom) radu (*creative labour*) u dva poglavlja. U prvom poglavlju Hesmondhalgh i Baker razvijaju model »dobrog i lošeg posla« (*good and bad work*) koji se razmatra u odnosu na *proces*, ali i na *proizvod* rada. Autor i autorica ističu da ne žele zauzeti normativnu poziciju u odnosu na rad (*labour*), ali žele obraniti upotrebu dvaju koncepata koje smatraju bitnima za model »dobrog i lošeg posla«, a to su koncept *autonomije* (pri čemu je bitno razlikovanje autonomije radnog mjesta i kreativne autonomije) te koncept *samorealizacije*. Autor i autorica naglašavaju da su subjektivna iskustva ispitanika/ca po ovom pitanju važna za ovo istraživanje, koje analiziraju unutar okvira onoga što strukturira i determinira ta iskustva. U nastavku prvog dijela nalazi se konceptualizacija specifičnosti kreativnog rada koja je ključna za analizu iskustva rada u kulturnim industrijama. Hesmondhalgh i Baker na samom početku daju kratku analizu triju ključnih paradigmi istraživanja kulturne proizvodnje (politička ekonomija kulture, studije organizacije, biznisa i menadžmenta te kulturni studiji) gdje pokušavaju razložiti zbog čega je u tim perspektivama istraživanje rada zapostavljeno. Naglašavaju važnost izbalansiranog istraživanja kreativnog rada koje uvažava njegove specifičnosti ali i sličnosti kreativnog rada s drugim područjima. No, ono što autor i autorica smatraju ključnim jest da je kod kreativnog rada riječ o komunikaciji iskustava kroz simboličku proizvodnju.

Drugi dio knjige kroz šest poglavlja propituje teorijski okvir modela »dobrog i lošeg posla« analizom empirijskih podataka prikupljenih kroz intervjue i promatranje sa sudjelovanjem, dok je posljednje, sedmo poglavlje, naslovljeno »Politike dobrih i loših poslova«, sinteza cjelokupnog istraživanja.

Autor i autorica započinju empirijski dio mezorazinom analize iskustava zaposlenih u trima istraživanim kulturnim industrijama gdje pokušavaju vidjeti kako su kontradikcije između umjetničke kreativnosti i tržišta koje su karakteristične za kreativni rad upisane u određene organizacijske kontekste. U sljedećem poglavlju ulaze u mikrorazinu analize koju slijede i u ostalim poglavljima u kojima podrobno prolaze kroz komponente modela »dobrog i lošeg posla« koji je kreiran u odnosu na procese i na proizvode. Tako npr. s obzirom na kvalitetu radnog života (plaća, radno vrijeme, sigurnost, samopoštovanje) podaci istraživanja pokazuju da je iskustvo radnika/ca ambivalentno u svim trima istraživanim kulturnim industrijama. No, autor i autorica ističu da se, bez obzira na tu ambivalentnost, ne može zaključiti da nije moguće govoriti o »dobrim poslovima« u kulturnim industrijama. U nastavnom poglavlju Hesmondhalgh i Baker istražuju ambivalentnosti i kontradikcije kreativnog rada u odnosu na dva ključna aspekta (dobrog) kreativnog rada – timski rad i društvenost te mogućnosti samorealizacije. Podaci pokazuju da postoje veliki potencijali samorealizacije za one radnike/ce koji

uspijevaju izgraditi i održati karijeru u kulturnim industrijama. No, malo je djelanika/ca koji u tome uspijevaju jer narav kreativnog rada zahtijeva dugotrajna vremenska i financijska ulaganja u vještine i ekspertizu, a podrazumijeva i dulja razdoblja neplaćenog rada, te se time stvaraju nejednakosti na klasnoj osnovi. Pojavljuju se i razlike u odustajanju od karijere u kulturnim industrijama kako zbog godina, tako i zbog rodne ali i etničke dimenzije. Pitanjima društvenosti autor i autorica bave se u sljedećem poglavlju u kojem ispituju upotrebljivost autonomističkih koncepata »afektivnog« i »nematerijalnog rada« za analizu kreativnog rada. Iako podaci njihova istraživanja podupiru teze autonomista i kritičkih sociologa o prekarosti i nesigurnosti u suvremenom kreativnom radu, Hesmondhalgh i Baker također navode da općenitost tih koncepata ne uspijeva zahvatiti specifičnost simboličke naravi kulturnih proizvoda i dinamiku moći kulturnih industrija kao institucija simboličke proizvodnje. Autor i autorica ističu kako je od ovih autonomističkih koncepata za istraživanje kreativnog rada podobniji koncept »emocionalnog rada« (*emotional labour*) koji koristi Hochschild (1983.). Nakon toga se upuštaju u elaboraciju kreativnih (dobrih i loših) proizvoda gdje ističu kako su kreativni radnici/e angažirani oko kvalitete proizvoda. No, i tu se zbog strukturnih pritisaka mogu dogoditi loši poslovi ili marksističkim rječnikom rečeno – alijenacija, a samim time i loši proizvodi. Kako je narav kulturnih proizvoda da su oni javni i

visoko vidljivi široj publici, negativna iskustva lošeg kreativnog rada utječu na kreativne radnike/ce. Taj odnos s potencijalnim publikama u odnosu na kvalitetu i značaj kreativnog rada tema je preposljednjeg poglavlja. U njemu Hesmondhalgh i Baker pokazuju kako publike predstavljaju sve jači čimbenik utjecaja na rad kreativnih radnika/ca, ali stremljenja radnika/ca ka autonomnosti čine ovaj odnos ambivalentnim.

U posljednjem poglavlju autor i autorica daju sintezu prethodnih podataka, pri čemu naglašavaju brojnost kontradikcija koje karakteriziraju kreativni rad. U pokušaju da ostvare autonomiju i samorealizaciju, radnici/e se moraju boriti s vanjskim i unutarnjim »kontrolnim mehanizmima« koji limitiraju autonomiju i pridonose samoizrabljivanju. Hesmondhalgh i Baker naglašavaju važnost sindikalnog udruživanja (ili sličnih modela umreživanja i stvaranja kolektivne zaštite radnika/ca) za kreativne radnike/ce koji su trenutačno vrlo fragmentirani. Autor i autorica završavaju knjigu pozivom na društvenu pravednost kroz ravnopravniju raspodjelu dobrih i loših poslova unutar cijelog društva, a koja uključuje i kreativni rad.

David Hesmondhalgh i Sarah Baker objavili su knjigu za koju bi mnogi rekli da je već prije trebala biti napisana, a koja vrlo plastično ocrtava kontradikcije rada u kulturnim industrijama i brojne aspekte njegove kompleksnosti. Oni nastavljaju tragom Banksove knjige *The Politics of Cultural Work* i razvijaju neke od njegovih teza – ponajprije one vezane uz normativne kriterije

kreativnog rada. No, može se reći da drugi (empirijski) dio knjige oscilira u snazi argumenata i povezanosti iznesenih podataka s nekim od teza iznesenim u prvom dijelu. Bez obzira na određene neujednačenosti, ova knjiga i dalje predstavlja važan doprinos kako sociologiji kulture, sociologiji rada tako i medijskim i kulturnim studijima.

Jaka Primorac

*Institut za međunarodne odnose,
Zagreb*

DOI: 10.5613/rzs.42.1.8

Esadu Ćimiću u čast: zbornik radova povodom 80 godina života

Zadar: Sveučilište u Zadru, 2011,
238 str.

Zbornik radova *Esadu Ćimiću u čast*, povodom 80 godina života, sadržava sedamnaest radova, bibliografiju i biografiju Esada Ćimića te bilješke o autorima. Neki su radovi već objavljeni u različitim publikacijama, neki su neznatno izmijenjeni i izlagani na okruglom stolu »Institucionalizacija akademskog studija sociologije u Zadru« (u počast Esadu Ćimiću), a neki su izvorno napisani za zbornik.

Radove u zborniku možemo podijeliti u tri osnovne vrste. Prvu čine znanstveni i stručni radovi, drugu eseji i prikazi knjiga, a treću intervju. Autori su